

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

ДКС Центр
Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Державне управління: удосконалення та розвиток № 10, 2016

УДК 351

*В. В. Черкаска,
к. держ. упр.*

ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

*V. Cherkaska,
PhD Public Administration*

PRINCIPLES AND DIRECTIONS OF STATE REGULATION OF THE AGRARIAN SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

Визначено, що аграрний сектор є економічною системою, яка має організаційну, галузеву і територіальну структуру, здійснює пріоритетні напрямки розвитку відповідно до державної економічної політики. Відповідно до цього для аграрного сектору виділені основні напрямки державного регулювання за окремими галузевими ознаками регулювання ринку всіх видів сільськогосподарської продукції; за ознакою взаємодії з навколишнім середовищем: регулювання виробництва, соціальної сфери, відносин з постачальниками, найманими працівниками та тощо; за територіальною ознакою: регулювання виробництва в окремих регіонах, зокрема в регіонах з несприятливими природно-кліматичними та економічними умовами та тощо; за організаційною ознакою: регулювання положення дрібних сімейних ферм; регулювання положення на ринку великих корпорацій, регулювання діяльності акціонерних товариств, виробничих кооперацій та тощо; за характером фінансових потоків: регулювання цін, доходів, податків, кредиту, інвестицій; за ринковими ознаками: регулювання внутрішнього попиту та пропозиції, експорту та імпорту. Запропоновано виділити таке явище, як «провали ринку» і визначає об'єктивну необхідність державного регулювання, орієнтованого на коригування ринкового механізму у відповідності з економічними і соціальними пріоритетами. Державне регулювання покликане попереджати і ліквідувати спотворення механізму ринкового саморегулювання і протиріччя, які його супроводжують.

Certainly, that an agrarian sector is the economic system, that has an organizational, branch and territorial structure, carries out priority directions of development in accordance with a public economic policy. In accordance with it for agrarian to the sector basic directions of government control are distinguished on the separate branch signs of adjusting of market of all types of agricultural produce; on the sign of co-operating with an environment: adjusting of production, social sphere, relationships with suppliers, hired workers and and others like that; on a territorial sign: adjusting of production in separate regions, in particular in regions with unfavorable natural and climatic and economic terms and and others like that; on an organizational sign: adjusting of position of shallow domestic farms; adjusting of position at the market of large corporations, adjusting of activity of joint-stock companies, productive co-operations and and others like that; by the nature of financial streams : adjusting of prices, profits, taxes, credit, investments; on market signs: adjusting of internal demand and supply, export and import.

It is suggested to distinguish such phenomenon, as "market failures" and determines the objective necessity of government control, market mechanism oriented to adjustment for accordance with economic and social priorities. Government control is called to warn and liquidate distortion of mechanism of market self-regulation and contradictions that accompany him.

Ключові слова: *аграрний сектор, державна економічна політика, напрямки державного регулювання, провали ринку, коригування ринкового механізму, економічні і соціальні пріоритети, механізм ринкового саморегулювання.*

Keywords: *agrarian sector, state economic policy, directions of state regulation, market failures, market mechanism adjustment, economic and social priorities, mechanism of market self-regulation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Аграрний сектор є економічною системою, яка має організаційну, галузеву і територіальну структуру, здійснює пріоритетні напрямки розвитку відповідно до державної економічної політики. Відповідно до цього для аграрного сектору виділені основні напрямки державного регулювання за окремими ознаками:

- за галузевою ознакою: регулювання ринку всіх видів сільськогосподарської продукції;
- за ознакою взаємодії з навколишнім середовищем: регулювання виробництва, соціальної сфери, відносин з постачальниками, найманими працівниками та тощо;
- за територіальною ознакою: регулювання виробництва в окремих регіонах, зокрема в регіонах з несприятливими природно-кліматичними та економічними умовами та тощо;
- за організаційною ознакою: регулювання положення дрібних сімейних ферм; регулювання положення на ринку великих корпорацій, регулювання діяльності акціонерних товариств, виробничих кооперацій та тощо;
- за характером фінансових потоків: регулювання цін, доходів, податків, кредиту, інвестицій;
- за ринковими ознаками: регулювання внутрішнього попиту і пропозиції, експорту та імпорту.

У сучасних умовах необхідність державного регулювання ринкової економіки визнається всіма основними напрямами світової економічної науки (неокейнсіанцями, неолібералами, інституціонал-соціологами, марксистами та ін.). Так як воно має на меті - забезпечення продовольчої безпеки і поліпшення продовольчого забезпечення населення країни. Безконтрольний вплив ринкової системи наніс би руйнівний вплив аграрному сектору, на виробництво і споживання продуктів харчування та сировини для переробки, про що свідчить досвід реформування аграрного сектору України в перехідний період на ринкову економіку.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору потребує і вирішення таких завдань, які невіддільні ринковому механізму.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У науковій літературі питанням теоретичні та методологічні проблеми державного регулювання розвитку аграрного сектору внесли відомі вітчизняні вчені, такі як А.Д. Діброва, Л.М. Васильєва, М.Х. Корецький, М.А. Латинін, С.В. Майстро, Т.Г. Маренич та інші науковці. Проте, проблеми узгодженої взаємодії принципів та напрямів державного регулювання розвитку аграрного сектору, вивчені недостатньо глибоко, тому вимагають додаткових наукових досліджень, що і зумовило вибір теми наукової статті.

Метою статті є дослідження принципів та напрямів державного регулювання розвитку аграрного сектору, виявлення основних особливостей, проблем функціонування в сучасних умовах та окреслення шляхів впливу державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Державне регулювання розвитку аграрного сектору як цілісна система включає основні напрямки, принципи, суб'єкти та об'єкти і механізми регулювання (рис. 1.).

Для здійснення процесу державного регулювання аграрного сектору можуть використовуватися нормативно - правова та організаційно-розпорядчі форми.

Вивчення досліджень українських і зарубіжних вчених, узагальнення наявного досвіду дозволило сформулювати найбільш важливі принципи регулюючого впливу держави на аграрну сферу.

Вихідним є принцип єдності економічної і соціальної цілей. Суть його полягає в тому, що заходи державного регулювання повинні орієнтуватися не тільки на вирішення економічних проблем, а й брати до уваги сформовані цінності сільського населення, моделі поведінки його різних груп, соціально-психологічні і національні особливості.

Інший принцип-поєднання індикативності і директивності в управлінні економікою аграрного сектору (з переважанням першого). Директивні методи регулювання в умовах перехідної економіки можуть розповсюджуватись на підприємства державного сектора при необхідності, в випадках посухи, повені, екологічних катаклізмів та тощо.

Індикативні методи передбачають прогнозування, розробку програм різного призначення, маркетингове орієнтування сільськогосподарських та інших підприємств аграрного сектору.

Наступний принцип - аграрний протекціонізм. Цей принцип має два аспекти: внутрішньо-економічний, він стосується взаємин сільського господарства з іншими галузями, і зовнішньоекономічний, який пов'язаний з імпортом і експортом сільськогосподарської продукції. Закупівля за кордоном продовольства, насіння, комбікормів, навіть більш високої якості, в умовах кризи збуту надає додатковий негативний вплив на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників.

Принцип програмного регулювання. Програми в аграрному секторі є, по-перше, метод впливу на конкуренцію і тим самим пом'якшують негативні наслідки; по-друге, дозволяють узгодити інтереси, механізми і інструменти регулювання [4, С. 9].

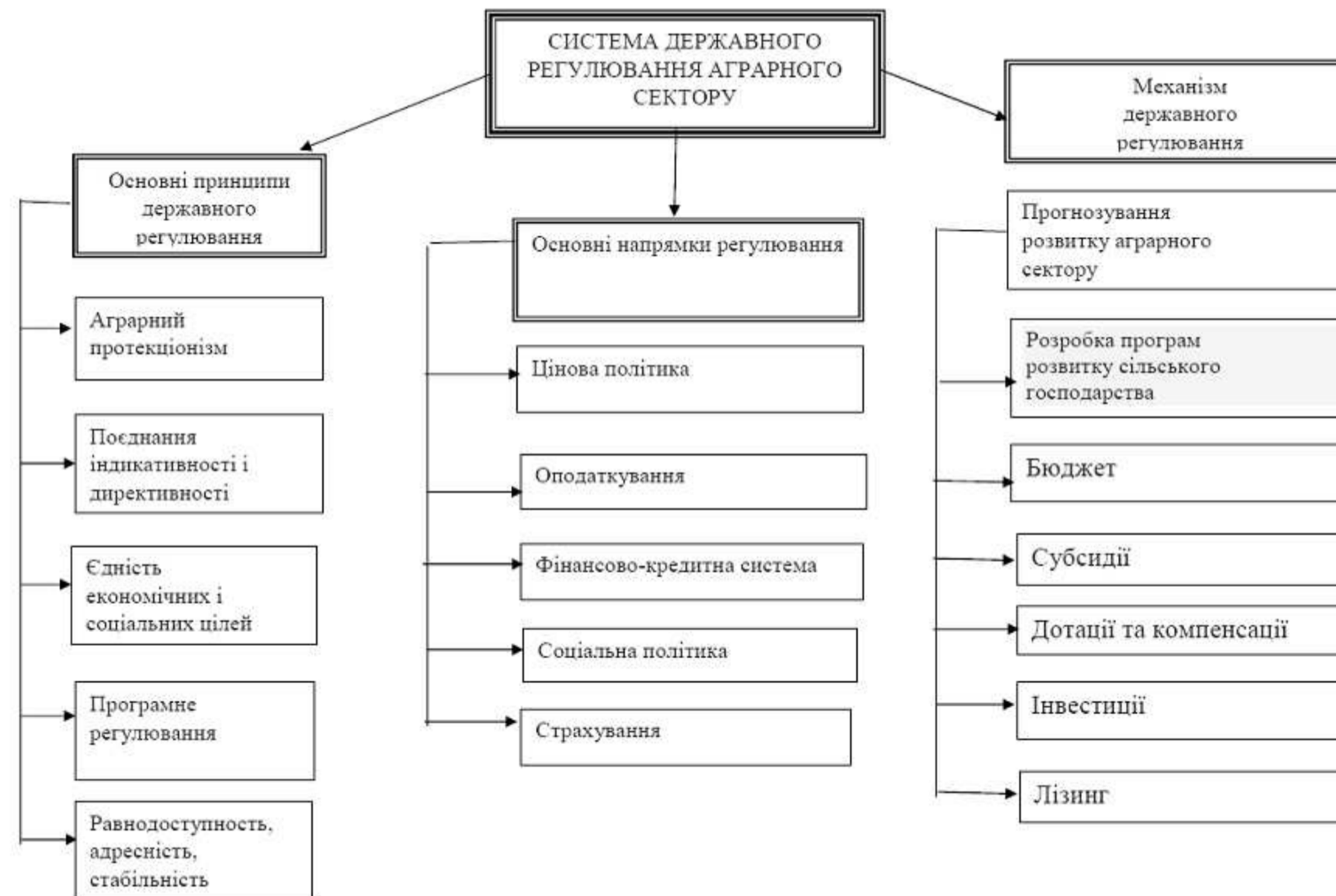

Рис. 1. Система державного регулювання аграрного сектору

Інструментами державного регулювання (економічний регулятор) є: нормативи, платежі, ставки, тарифи, контракти, штрафи, дотації, ціни, кредити, субсидії та тощо.

Васильєва Л.М. доповнює систему принципів державного регулювання аграрного сектору наступними [2, С.205]:

- підтримка тих господарств і підприємств, які в ході перетворення зберігають сільськогосподарський профіль діяльності (60,0-75,0% від об'єму обсягу реалізації) і не знижують рівень виробництва відповідують товарної продукції;

підприємства будь-яких організаційно-правових форм мають однакові

права на отримання державної підтримки.

Ряд авторів додатково виділяють наступні принципи, на яких має базуватися система державного регулювання аграрного сектору:

сільськогосподарським товаровиробникам необхідно працювати на основі самофінансування, заходи підтримки з боку держави являються лише додатковими в забезпеченні нормальних економічних умов господарювання;

державне регулювання аграрного сектору як єдиного цілого;

розробка механізму захисту внутрішнього ринку продовольства від негативного впливу ринку зарубіжних країн;

регулюють важелі та інструменти повинні орієнтувати товаровиробників на більш ефективне господарювання, їх необхідно при змінювати строго диференційовано

[1].

В цілому система державного регулювання повинна базуватися на цільовому програмному підході, з тим щоб враховувати регіональні особливості і умови, стимулювати більш пріоритетні напрямки розвитку виробництва, формування нових організаційно-правових форм господарювання і виключати невиробничі витрати, підтримку неефективно працюючих господарств і явних банкрутів.

Регулюючий вплив держави на сільськогосподарське виробництво здійснюється за певними напрямами, ґрунтуючись на адміністративних і економічних методах.

Часто в науковій літературі державне управління поділяють на соціальне, адміністративне, правове та економічне. Але як вважає Маренич Т.Г. [5, С. 102] доцільно розділяти державне управління та державне регулювання. Останнім часом поняття «державне управління» нерідко ототожнюється з поняттям «державне регулювання». Однак слід мати на увазі, що між ними є певні відмінності. Управління як економічна категорія може виступати в двох формах: пряме і непряме.

Пряме державне управління не може сягати далі рамок державної власності, в тому числі у вигляді пакету акцій відношенню до цих об'єктів держави (в особі органів виконавчої влади) має право здійснювати господарські функції: призначати і знімати з роботи керівників державних підприємств та організацій, встановлювати планові завдання, визначати розміри оплати праці, контролювати їх господарську та фінансову діяльність та тощо. Що стосується непрямого державного управління економікою, то воно вкладається в поняття «державне регулювання» і передбачає вплив на соціально-економічні процеси (розподіл, обмін і споживання) як в державному, так і в недержавному секторах переважно економічними методами з використанням таких механізмів, як фінансова (податкова, цінова, бюджетна, інвестиційна, кредитна, страхова і лізингова), амортизаційна, валютна, зовнішньоекономічна та земельна політика. При цьому не виключається пряме втручання держави або прийняття нормативних актів по відношенню до окремих груп підприємств.

В економічній літературі основними термінами державного регулювання є «форма», «метод», «механізм» і «інструменти». Форма - загальне напрямом, основні принципи впливу з боку суб'єкта в особі відповідного державного органу на даний об'єкт щодо управління (пряме управління і непряме). Метод (від грецького *methodos* спосіб пізнання, дослідження) - спосіб пізнання і перетворення об'єкта на основі певних правил і теоретичних принципів, що застосовуються при регулюванні, тобто це спосіб впливу суб'єкта управління на об'єкт для досягнення певного результату. Методи державного регулювання можна класифікувати на правові, адміністративні, соціальні та економічні. Форми і методи регулювання впливають на виробничі, соціальні та інші процеси за допомогою спеціальних інструментів, які зазвичай іменуються регуляторами, важелями та інструментами державного регулювання.

Регулятори прямої форми управління (законови, укази, постанови та тощо.) жорстко регламентують поведінку суб'єктів господарювання. Регуляторами непрямого управління є ставки відсотка за банківський кредит, рівень цін, тарифів і мит, ставки субсидування, податкові ставки, норми амортизації та інше. Сукупність інструментів здійснення різних видів політики державного регулювання є механізм державного регулювання.

Відомий американський економіст Васильєва Л.М. пише: «Економічна роль держави неухильно зростає. Під прямий контроль і регулювання підпадають всі нові види діяльності в нашому складному взаємозалежному суспільстві» [3].

За словами Діброва А.Д. [4, С. 9], держава повинна втручатися в аграрний сектор економіки тільки тому, що «... люди просто не можуть діяти ефективно в хаотичному світі не регульованих ринків».

Висновки. В яких пропорціях повинно поєднуватися державне і ринкове регулювання, і які принципи і напрями державного втручання в аграрний сектор економіки, як свідчить світовий досвід, існує досить широкий спектр теоретичних поглядів і відповідних їм практичних підходів - від повного державного монополізму в управлінні агропромисловим виробництвом до крайнього економічного лібералізму.

Перша позиція заснована на максимально можливу участь держави в регулюванні аграрної сфери і, відповідно, майже повній відсутності ринкового регулювання.

Практичним виявом такої позиції є господарські планові системи. У них державні органи управління визначають на перспективу основні виробничі показники і встановлюють ціни.

Другу позицію відстоюють прихильники вільного ринку, яка полягає в повному усуненні держави від регулювання відносин у сільському господарстві. Більш помірковані прихильники такої позиції відводять державі ряд другорядних функцій: інформаційну підтримку, участь в освітніх програмах для підготовки наукових кадрів, організацію наукових досліджень та тощо.

Нами зазначено, що обидві позиції страждають однобічністю. Проблема тут значно складніше і вона базується на недосконалості ринкового механізму, а точніше, ситуації, в якій ринок проявляє свою неспроможність або неефективність. В економічній теорії таке явище називають «фіаско» або «провалами ринку».

«Провали ринку» спотворюють і блокують механізм ринкової конкуренції, що відбивається в комплексі негативних ефектів. У зв'язку з цим таке явище, як «провали ринку» і визначає об'єктивну необхідність державного регулювання, орієнтованого на коригування ринкового механізму у відповідності з економічними і соціальними пріоритетами. Державне регулювання покликане попереджати і ліквідувати спотворення механізму ринкового саморегулювання і протиріччя, які його супроводжують.

Список використаних джерел.

1. «Антиколхозный миф» с последующим разоблачением [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antisgkm.narod.ru/agric5.htm>.
2. Васильєва Л.М. Аграрний сектор: оцінка рівня державної підтримки / Л.М. Васильєва, Н.В. Бондарчук // Молодий вчений. - 2015. - № 1(16). - С. 204-209.
3. Васильєва Л.М. Інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки [Електронний ресурс] / Л. М. Васильєва // Держава та управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 10. – Режим доступу до журн. : <http://www.dy.nayka.com.ua> <<http://www.dy.nayka.com.ua>> .
4. Діброва А.Д. Механізм бюджетної підтримки сільського господарства України / А.Д. Діброва // Агросвіт. – 2007. – №15. – С. 6 – 11.
5. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): монографія / Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 454 с.

References.

1. «Anti Cooperative myth», followed by exposure, (2010), available at: <http://antisgkm.narod.ru/agric5.htm> <<http://antisgkm.narod.ru/agric5.htm>> .
2. Vasil'ieva, L.M., Bondarchuk, N.V. (2015), «The agricultural sector: assessing the level of state support», Young scientist, vol. 1, pp. 204-209.
3. Vasil'ieva, L.M. (2010), «Instruments of state regulation of agrarian sector of economy», The government and management: improvement and development, [Online], vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua> <<http://www.dy.nayka.com.ua>> .
4. Dibrova, A.D. (2007), «The mechanism of budget support of agriculture in Ukraine», Agrosvit, vol.15, pp. 6-11.
5. Marenych, T.H. (2005), Transformatsijna dynamika ta mekhanizmu ekonomichnoho rehulivannia ahroformuvan' (pytannia teorii, metodolohii, praktyky), [Transformational dynamics and mechanisms of economic regulation agroformations (questions of theory, methodology, practice)], NAS of Ukraine; Inst ehkon. and forecasts, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016 р.